

Желєзко Алла Миколаївна,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин та гуманітарних студій

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

orcid.org/0000-0002-3664-986X

veselka777@ukr.net

КУЛЬТУРНІ ВЕКТОРИ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ МОСКОВЩИНИ – РОСІЇ У НАЦІОЦЕНТРИЧНІЙ СПАДЩИНІ ДМИТРА ДОНЦОВА

У статті розглянуто у загальних рисах поняття «культурні вектори» крізь призму категорій культурного імперіалізму, культурного космополітизму та культурного націоналізму. Виявлено відмінність російської культури від європейської та української. Досліджено чинники впливу на формування російського світогляду: багатовікова низка обмежень сформувала авторитет більшості, зв'язність і безправність суспільних станів, шаблонне мислення, нетерпимість до інакодумства. Висвітлено ідеологічну отруту російської пропаганди. Виокремлено елементи націоналістичної доктрини у націософській концепції Дмитра Донцова.

Ключові слова: культурний імперіалізм, культурний космополітизм, культурний націоналізм, націоналістична доктрина, Дмитро Донцов.

Zhelezko Alla,

Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor at the Department of International Relations and Humanitarian Studies

National Pedagogical Dragomanov University

orcid.org/0000-0002-3664-986X

veselka777@ukr.net

CULTURAL VECTORS OF THE GEOPOLITICAL INFLUENCE OF MOSCOW – RUSSIA IN THE NATION-CENTRIC HERITAGE OF DMYTRO DONTSOV

The article examines in general terms the concept of “cultural vectors” through the prism of the categories of cultural imperialism, cultural cosmopolitanism, and cultural nationalism. The difference between Russian culture and European and Ukrainian culture is revealed. The factors influencing the formation of the Russian worldview were studied: a centuries-old series of restrictions formed the authority of the status, the coherence and lawlessness of social states, stereotyped thinking, intolerance of dissent. The ideological poison of Russian propaganda is highlighted. The elements of nationalist doctrine in Dmytro Dontsov's naciosophical concept are singled out.

Key words: cultural imperialism, cultural cosmopolitanism, cultural nationalism, nationalist doctrine, Dmytro Dontsov.

*Найголовніша сила захланного московського
месіянства – сила «старшого брата» Каїна.*

*Він дає нам до вибору, або знищити нашу національну душу
і поклонятися московським шаманам, або зникнути фізично*

Д. Донцов

Постановка проблеми. Сьогодні актуальною проблемою як для України, так і для міжнародної спільноти на порядку денному стоїть питання національної та міжнародної безпеки,

якій загрожує РФ, розпочав війну проти України, порушивши норми міжнародного права та принципи міжнародного порядку, «що стало найсерйознішим викликом європейській

стабільності та безпеці з 1945 року» (Резнікова, Войтовський, 2022).

Одним із найважливіших завдань для перемоги в гібридній російсько-українській війні є актуалізація та поширення культурного та геополітичного знання з метою протистояння російській пропаганді, яка поширює фейкову інформацію щодо сучасних подій та історичних фактів, міфів, стереотипів, породжених російськими ідеологами та ЗМІ; вироблення адекватного незаангажованого погляду «на місце і роль України в новітніх (і не лише) культурно-історичних обставинах глобальної політики» (Іванишин, 2018, с. 46). Саме цими особливостями обумовлена **актуальність** даної теми.

Мета роботи. Задля осмислення витоків культурних векторів геополітичного впливу на європейські держави (Захід) та Україну з боку Московщини – Росії дослідити націоцентричну спадщину громадсько-політичного діяча, філософа, публіциста, есеїста, ідеолога «вольового» («чинного») націоналізму Дмитра Донцова (1883–1973).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Творчості Д. Донцова присвячено значну кількість різних за науковою спрямованістю та світоглядною заангажованістю праць. Варто виокремити архівні та рукописні збірки Наукового товариства ім. Шевченка в Національній бібліотеці у Варшаві, упорядник Г. Сварник (Сварник, 2005). Також їй належить низка розвідок щодо ідейної біографії, редакторської й видавничої діяльності ідеолога українського націоналізму, книгозбірню й архів Д. Донцова досліджено та проаналізовано крізь призму долі власника. У передмові О. Багана «В ідеологічних суперечностях епохи» до 9-го тому «Вибраних творів» Д. Донцова «Ідеологічна есеїстика 1948–1957 рр.» висвітлено більш пізній період життя та творчості Д. Донцова в еміграції. Акцентовано увагу на творах «Хрестом і мечем», «Туга за героїчним» і «Московська отрута». Саме ці праці найточніше презентують ідеї, з якими Д. Донцов намагався втримати українську діаспору «на платформі героїчного духу, історичної відповідальності за долю нації...» (Баган, 2015). Важливим внеском у вітчизняну історіографію є дослідження професора Я. Дашкевича щодо ідеологічної боротьби довкола спадщини Дмитра Донцова, з яким особисто він був знайомий (Дашкевич,

2001). Заслуговує на особливу увагу низка статей, інтерв'ю та монографія С. Квіта «Дмитро Донцов. Ідеологічний портрет». Автор надає великого значення сучасним публічним дискусіям, питанням естетики Д. Донцова, у монографії висвітлено застосування герменевтичної стратегії в історичних дослідженнях Д. Донцова та виявлено оригінал інтелектуального кола «вістниківців» (Квіт, 2013). У своєму дисертаційному дослідженні В. Колкутіна окреслила феномен націоцентричної методології мислення Дмитра Донцова, висвітлила сутність культурного націоналізму та антиімперську спрямованість дискурсу мислителя (Колкутіна, 2018). Автори П. Іванишин, І. Дмитрів, Я. Гжесяк у «Концепції культурного націоналізму у творчості Дмитра Донцова: основні аспекти» виокремили найважливіші елементи концепції культурного націоналізму в межах ідеології «вольового» націоналізму Дмитра Донцова (Ivanyshyn, Dmytriv, Grzesiak, 2021).

Отже, серед різноманітної кількості наукових розвідок щодо життя, творчості, дискусій навколо творчої спадщини ідеолога українського націоналізму бракує дослідження його праць «щодо послідовної боротьби за духовну самостійність нації з дегенеруючими і денационалізуючими впливами російської культури» (Сварник, 1997, с. 10).

Виклад основного матеріалу. Культурні вектори геополітичного впливу доцільно розглядати крізь призму категорій культурного імперіалізму, культурного космополітизму та культурного націоналізму (Іванишин, 2018). Як зауважують у своєму дослідженні П. Іванишин, І. Дмитрів, Я. Гжесяк, імперіалізм, космополітизм і націоналізм – фундаментальні ідеологічні концепції, типи суспільного світогляду. Імперіалізм (колоніалізм) та космополітизм (прихований варіант імперіалізму) – ідеологія національної несвободи, поневолення однією нацією іншу. Націоналізм – ідеологія національної свободи, тобто «стратегія і практика розвитку вільного національного існування» (Ivanyshyn, Dmytriv, Grzesiak, 2021 р. 120). Відповідно, культурний імперіалізм є своєрідною «світоглядною інструкцією» нав'язування іншим народам, націям власні культурні або псевдокультурні «цінності» (продукти) з метою розмивання, а згодом знищенням духовних, національних традицій, денационалізації

та поневоленням. Культурний космополітизм є «ідеологічною інструкцією», яка проповідує байдуже ставлення до Батьківщини, до свого народу, його національної культури, проповідує зреченням національних традицій, культури, патріотизму, заперечує державний і національний суверенітет заради створення «світової держави», встановлення «світового громадянства». Стратегія втілення культурного космополітизму маскується альтруїстичними чи демократичними гаслами, проте наслідки такого втілення явно імперські (Ivanyshyn, Dmytriv, Grzesiak, 2021, p. 121).

Імперська амбітна політика РФ відносно держав пострадянського простору, зокрема України, засобами культури декларує гасло «спасение русского мира». У стратегії поширення імперської політики з метою геополітичного впливу та впливу на «сфери національного буття як структурованої духовної системи» (Ivanyshyn, Dmytriv, Grzesiak, 2021, p. 121) залучаються концепції різних рівнів: культурного, мовного, освітнього, наукового, релігійного, мистецького, економічного, політичного та ін. Сучасний російський політолог, ідеолог неоевразійства та рашизму О. Дугін розглядає Росію як величну «цивілізацію суші», як «світовий планетарний полюс», якому з 1991 р. протистоїть «американська глобальна імперія» зі своєю ідеологією ліберальної демократії. Беручи до уваги констатацію фактів П. Іванишина щодо розпалювання Москвою конфліктів у Придністров'ї, Кавказі, Сирії, анексію АР Крим й частини Донбасу, війни з Україною, можна впевнено стверджувати, що геополітика РФ повністю відповідає московитській геополітичній традиції «збирання земель» з метою здійснення військового контролю над прилеглими зонами (Іванишин, 2018, с. 54).

Сергій Квіт у своїй статті «Дмитро Донцов у книжках та унікальних жандармських фотографіях» згадав виступ Юрія Афанасьєва перед студентами Києво-Могилянської Академії, у якому прозвучали такі тези: «потрібно змінити культурний код Росії», традиційна російська свідомість неспівставна з європейською», «вся російська історія повністю фальсифікована», «продовження такої історії – це вмирання Росії» (Квіт, 2012). На думку автора, цей погляд радянського і російського продемократичного політика, історика, колишнього

ректора Московського історико-архівного інституту Юрія Афанасьєва повністю співзвучний з поглядом Дмитра Донцова.

З метою протидії націоруйнівним стратегіям і практикам культурного російського імперіалізму в контексті російсько-української війни важливо звернутися до націософської концепції Дмитра Донцова, діяльність та творчість якого «в онтологічно-екзистенціальному плані глибоко закорінена в буття нації, заснована на націоналізмові як формі культури, має виразний націотворчий характер...» (Колкутіна, 2018, с. 8).

За дослідженнями львівських науковців (Лозинський, Гоцур, 2017) саме Дмитро Донцов першим в історії політичної думки наголосив на «смертельній загрозі російського імперіалізму для України» у рефераті «Сучасне політичне положення нації і наші завдання» виголошеному у Львові у липні 1913 р. на II Всеукраїнському студентському з'їзді. Автор реферату спрогнозував утворення нових незалежних держав Центральної та Східної Європи та обґрунтував особливу роль України у процесі таких геополітичних змін, зацентрувавши увагу на загрозі з боку імперської Росії для європейської демократії та стабільності (Лозинський, Гоцур, 2017, с. 111).

У червні 1918 р. в Українському клубі в Києві Дмитро Донцов прочитав відчит «Культура примітивізму», який присвятив проблемі Росії як певній культурно-політичній цілісності, бо у 1917 р. «тінь Росії упала на Європу і її слід було видно скрізь». На думку автора, заявлена проблема була «застрашаючо актуальною» – Росія була поняттям засадничо чужим для західноєвропейського світу: своїми ідеями, своєю культурою, своїми установами. Між «Заходом» (Європою) і «Сходом» (Росією) був великий, здвигнутий віками непроломний мур. Європу автор уявляв довершеною, що дала світові людська думка й праця, осяяна блиском великих історичних традицій, «замкнена у своїм від упадку Риму не знаючим собі рівного універсалізму і горда тим, що її ймення – Європа» (Донцов, 1918, с. 6). Росія – це світ неясний, хоч може й цікавий, світ хаосу. В цім хаосі вражень, понять і почуттів, що насунули зненацька на Європу, не було системи, пропорції, а головне – стилю (Донцов, 1918). Усе, що було правилом там, в Європі, – праця, обов'язок,

моральна карність, було винятком тут. Усе, що було винятком там, було засадою тут, у цій дивній країні, де народ створив світову імперію, де найрадикальніші теорії мирно співживаються з найбільш варварською дійсністю, де п'яні монахи панували в царських палатах, де цар був папою, а папа царем – така була країна необмежених можливостей і неможливих обмежень всякої свободи (Донцов, 1918, с. 7). Але це, на думку автора, надавало країні оригінальності, принаду, яка вабила врівноважену Європу. Дмитро Донцов влучно зауважує, що і в Московщині, і в Російській, а згодом радянській імперіях, над кожною людиною протягом віків тяжіла низка обмежень: «община», «кругова порука», «родинний уклад», «ортодоксальна Церква», «панщина», «самодержавство», «колективізація» тощо. Сполучення абсолютизму з татарщиною – у сфері політичній, община з панщиною – у сфері суспільній, православ'я, радянська протягом багатьох віків «скалічило нормальний розвиток одиниці в Росії» (Донцов, 1918, с. 12). Якщо на Заході мірилом усіх речей був суб'єкт, то у Росії – субстанція. В духовній творчості на Заході був визнаний авторитет розуму, у Росії – авторитет більшості. І перший логічний наслідок у відношенні росіян до інших національностей – страшна нетолерантність до всього, що «виламувалось з-під пануючої в групі догми». Скільки цікавих людей з оригінальними думками і з розумом дослідника, пише автор, «зломало собі карк через сю тупу неприступність такого середовища до нових думок, гадок, про се либонь ніколи не довідаємося» (Донцов, 1918, с. 13).

Те, що Росія зробила в Україні у XVIII й XIX ст., нагадує найтемніші часи релігійних переслідувань у Римі: «москалі навіть в одновірців-православних українців видавали не лише мову, й вимову того самого (слов'янського) тексту. Нехіть до всього, що не подібне до шаблону, – се одна сторона російської психіки: друга – ідеалізація свого шаблону, ідеалізація загалу, народу як носія вищої правди. Сей абсолют є всім, одиниця нічим» (Донцов, 1918, с. 14).

Були часи, коли українці будували свій власний світ, свою культуру, релігію. Як вважає Д. Донцов, це була доба великої об'єктивізації національного духу. З початком XVIII ст. цей

процес призупинився і українці змушені були прийняти чужі форми життя. Форми життя еволюціонували, змінювалися, але «наше національне «єго» залишалось константним» (Донцов, 1918, с. 8). На жаль, наш загальний культурний рівень виглядав би зовсім інакше, якби Російське самодержавство не запровадило в Україні панщину, не знищило самоуправи міст, не задушило «латинського» духу гуманізму в наших школах. Тоді дух, який надихав колись нашу культуру, був би духом «Окциденту» (Донцов, 1918).

Революційні події 1917 р. у Росії вплинули на європейські держави, які сподівались, що Росія стала демократичною країною. Про демократію в Росії писали науковці, журналісти, пропагандисти. Така оманлива думка з'явилася в Європі тому, що в радянській Росії було знищено класову нерівність, і це надавало центральній владі силу. «Рівність рабів перед спільним володарем і паном виглядала як рівність вільних громадян, і легенда про «демократичну Росію» робила формальне спустошення серед «вульгарно думуючої маси». До того ж прилучалася нова легенда – про Росію, носительку політичного й суспільного поступу». На Заході, з його ustalеним порядком, кожний крок для перебудови мусив пристосовуватися до залізних законів суспільного розвою, які диктували характер і тактику дій. В Росії не зобов'язували соціальних реформаторів дотримуватися законів. Там мріяли про раптовий стрибок з «царства бича в царство свободи», «там два помножити на два могло бути не так, як у «гнилім Заході», чотири, але часом три, часом п'ять і навіть десять» (Донцов, 1918, с. 10).

Революція 1917–1921 рр., що стала вінцем самостійницьких прагнень українства зазнала поразки. Україна опинилася у дуже складній ситуації. Українські території відійшли до Польщі, Румунії та Чехо-Словаччини. Українська «державність» постала у формі УРСР (Горелов, 1996). Над українською культурою з'явилася загроза культурної експансії радянської Росії.

Універсальне становище загалу у суспільному і духовному житті Росії є лише одним із чинників її культури. Другим чинником є зв'язаність і безправність її суспільних класів і станів, які новітня Росія дістала у спадок від старої Москви. В Європі самоорганізація

й свобода станів простежувалася ще на світанку історії (ремісничі цехи, самоуправа міст тощо).

Україна складалася з різних суспільних верств на сталих політичних і духовних традиціях. Ними були: селянство, що здавна зжилося з засадою індивідуальної власності на землю; міщанство, зорганізоване і правлене магдебурзьким правом; духовенство; шляхта з виробленою засадою феодалізму або станового патріотизму. Дмитро Донцов застерігає, що ці елементи нашої культури, яким колись завдячувала свою відпорну силу наша нація і тепер цим елементам загрожує велика небезпека з боку ворожої нам великої розкладової культури Сходу. «Або Росія знищить нас і ті зачатки європейськості, котрі ми ще зберегли, або мусимо всі рештки нашої старої культури плекати і зміцнити, звести їх у міцну будову, зв'язати обірвану нитку історичної традиції» (Донцов, 1918, с. 39). Незважаючи на brutальне насильство «російського раю», українці залишилися народом, який за часів анексії менше від усього був російським, якщо зважити на завзяту впертість народу, який має власну культуру, власну мову, сильне почуття єдності й могутній потяг до індивідуалізації (Донцов, 1917, с. 479).

У збірці творів «Московська отрута» автор звертається до кращих представників українського народу з ключовою тезою: «Україна і весь західний світ може перекреслити московські схеми тільки після викорінення ідеологічної отрути і її пропагандистів зі своїх власних рядів, з середини соціального організму Заходу. Тільки перемигши в духовній революції, українці можуть досягти успіхів в революції політичній» (Донцов, 1955, с. 294).

У праці «Хаос сучасності і молодь» мислитель розкриває націоналістичну доктрину та аналізує якою повинна бути молодь, щоб протистояти ворогам України, адже, щоб єднати

людей в партії чи в об'єднання, треба знати, хто є ті люди, яким духом надхнені. Щоб протистояти і вистояти у важкій боротьбі, потрібно мати свою власну Правду та велику душевну відвагу. Де її коріння? У вірі в свою Правду, не чужу, нав'язану ворожими ідеологами, а свою – національну Правду. Це – перше правило націоналістичної доктрини Дмитра Донцова. Друге – віра в те, що не «дипломатія», не хитрування, не прислужування окупантові сьогоднішньому або завтрашньому дасть перемогу нашій ідеї, а тільки безкомпромісна боротьба із займанцем. Третє – під стягом боротьби треба гуртувати людей однієї віри та ідеї і людей характеру. Да думку ідеолога українського націоналізму – це єдина грізна сила Москві (Донцов, 1956, с. 349–351).

Сьогодні як ніколи гостро та актуально звучить пророцтво Дмитра Донцова, що Україна, якій не бракує ні природних, ні духовних передумов, зуміє у важкі часи сконсолідуватися, зорганізуватися в суцільний господарський і державний організм. Сильний державний інстинкт, що його показала Україна протягом своєї історії, допоможе їй у цьому. Цей державний організм відбере в Росії її найкращі сили, що «єдино уможливають для неї її габівничу політику, він покладе кінець панславізмові й дасть Європі тривалий мир» (Донцов, 1917, с. 485). Нині ця проблема самостійної України ближча ніж коли-небудь для свого розв'язання.

Висновки. Безупинна експансія Росії повинна бути зупинена. «Мусимо знову пірнути з довір'ям у колись таке рідне і близьке проміння європейського сонця і дбати, аби тінь Росії не впала знову на нас» (Донцов, 1918, с. 40). Сьогодні націософська концепція Дмитра Донцова не втрачає свого значення, сприяє та підсилює утвердження й захист національної ідентичності, особливо в умовах протистояння російському імперіалізму та агресії у всіх її проявах.

Список використаних джерел:

1. Баган О. (2015). Передмова до 9-го тому «Вибраних творів» Д. Донцова («Ідеологічна есеїстка 1948–1957 рр.». Дрогобич. Науково-ідеологічний центр імені Дмитра Донцова. URL: <http://dontsov-nic.com.ua/peredmova-o-bahana-do-9-ho-tomu-vybranyh-tvoriv-d-dontsova-ideolohichna-esejistka-1948-1957-rr-drohobych-2015/>.
2. Горелов М. (1996). Націократичні концепції. Українська державність у XX столітті. (Історико-політологічний аналіз). Київ : Політична думка. *Ізборник*. URL: <http://litopys.org.ua/ukrxx/r02.htm>.
3. Дашкевич Я. (2001). Дмитро Донцов і боротьба довкола його спадщини. *Донцов Д. Т.І. Геополітичні та ідеологічні праці*. Львів : Кальварія, 2001. С. 7–19.

4. Донцов Д. (2022). Культура примітивізму, 1918. *Геополітика*. Упоряд. Ю.П. Винничук; худож.-оформлювач О.А. Гугалова-Мешкова. Харків : Фоліо, С. 5–41.
5. Донцов Д. (2022). Історія розвитку української державної ідеї, 1917. *Геополітика* / Упоряд. Ю.П. Винничук; худож.-оформлювач О.А. Гугалова-Мешкова. Харків : Фоліо. С. 431–487.
6. Донцов Д. (2022). Хаос сучасності і молодь, 1956. *Геополітика* / Упоряд. Ю.П. Винничук; худож.-оформлювач О.А. Гугалова-Мешкова. Харків : Фоліо. 2022. С. 349–386.
7. Донцов Д. (2015). Московська отрута. Київ : ФОП Стебеляк. 296 с.
8. Іванишин П. (2018). Ідеологічні джерела геополітики: націософські аспекти. *Місія України та національні інтереси в глобалізованому світі: візія націоналістів*. Збірник матеріалів П'ятих Бандерівських читань (9 лютого 2018 р., м. Київ) / Упор. Т. Бойко, Б. Галайко, Ю. Сиротюк. Київ – Львів : Недержавний аналітичний центр «УССД». Видавництво «Астролябія». С. 46–71.
9. Ivanyshyn P., Dmytriv I., Grzesiak J. (2021). The Concept of Cultural Nationalism in the Works of Dmytro Dontsov: Main Aspects. *Shkhidnoevropeiskyi Istorychnyi Visnyk. Issue 18*, PP. 118–126. DOI 10.24919/2519-058X.18.226509.
10. Квіт С. (2013). Дмитро Донцов. Ідеологічний портрет : монографія. Київ : Вид-во «Києво-Могилянська академія». 193 с.
11. Квіт С. (2012). Дмитро Донцов у книжках та унікальних жандармських фотографіях». *Історична правда*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/4f31d05d77403/>.
12. Колкутіна В. (2018). Літературна есеїка Дмитра Донцова: націософсько-герменевтичні аспекти : автореф. дис. доктора філолог. наук. ; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2018. 42 с.
13. Лозинський М., Гоцур О. (2017). Геополітична стратегія України як журналістикознавча наукова проблема: до історіографії питання. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. Випуск 42. С. 110–120.
14. Резнікова О., Войтовський К. (2022). Геополітичні аспекти впливу на хід війни РФ проти України, 2022. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/heopolitychni-aspekty-vplyvu-na-khid-viyny-rf-protu-ukrayiny>.
15. Сварник Г. (1997). До ідейної біографії Дмитра Донцова. *Українські проблеми*. Ч. 1, 1997. С. 146–157. URL: https://www.academia.edu/9086485/До_ідейної_біографії_Дмитра_Донцова.
16. Сварник Г. (2005). Архівні та рукописні збірки Наукового товариства ім. Шевченка в Національній бібліотеці у Варшаві: Каталог-інформатор / Канадський інститут українських студій в Едмонтоні. Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. Наукове товариство ім. Шевченка в Америці. [Центральний державний історичний архів України, м. Львів]. Варшава; Львів; Нью-Йорк : «Український архів» і Наукове товариство ім. Шевченка, 352 с.

References:

1. Bahan O. (2015). Peredmova do 9-ho tomu «Vybranykh tvoriv» D. Dontsova («Ideolohichna eseistka 1948–1957 rr.») [Preface to the 9th volume of Selected Works by D. Dontsov (Ideological Essayist 1948–1957)]. Drohobych. Naukovo-ideolohichni tsestr imeni Dmytra Dontsova. Retrieved from: <http://dontsov-nic.com.ua/peredmova-o-bahana-do-9-ho-tomu-vybranykh-tvoriv-d-dontsova-ideolohichna-esejistka-1948-1957-rr-drohobych-2015/> [in Ukrainian].
2. Horielov M. (1996). Natsiokratychni kontseptsi. Ukrainka derzhavnist u KhKh stolitti. (Istoryko-politolohichni analiz) [Nationalist concepts. Ukrainian statehood in the 20th century. (Historical and political analysis)]. Kyiv : Politychna dumka. Izbornyk. Retrieved from: <http://litopys.org.ua/ukrxx/r02.htm>. [in Ukrainian].
3. Dashkevych Ya. (2001). Dmytro Dontsov i borotba dovkola yoho spadshchyny. Dontsov D. T.1. Heopolitychni ta ideolohichni pratsi [Dmytro Dontsov and the struggle surrounding his legacy. Dontsov D. T.1. Geopolitical and ideological works]. Lviv : Kalvariia, 2001. S. 7–19. [in Ukrainian].
4. Dontsov D. (2022). Kultura prymityvizmu, 1918. Heopolityka. Uporiad. Yu.P. Vynnychuk; khudozh.-oformlivach O.A. Huhalova-Mieshkova [Culture of primitivism, 1918. Geopolitics. arrange Yu.P. Vinnychuk; designer O.A. Gugalova-Meshkova]. Kharkiv : Folio, S. 5–41. [in Ukrainian]. [in Ukrainian].
5. Dontsov D. (2022). Istoriia rozvytku ukrainskoi derzhavnoi idei, 1917 [History of the development of the Ukrainian state idea, 1917]. Heopolityka / Uporiad. Yu.P. Vynnychuk; khudozh.-oformlivach O.A. Huhalova-Mieshkova. Kharkiv : Folio. S. 431–487. [in Ukrainian].
6. Dontsov D. (2022). Khaos suchasnosti i molod, 1956. Heopolityka / Uporiad. Yu.P. Vynnychuk; khudozh.-oformlivach O.A. Huhalova-Mieshkova [Chaos of modernity and youth, 1956. Geopolitics / Edited. Yu.P. Vinnychuk; designer O.A. Gugalova-Meshkova]. Kharkiv : Folio. 2022. S. 349–386. [in Ukrainian].
7. Dontsov D. (2015). Moskovska otruta [Moscow poison]. Kyiv : FOP Stebeliak. 296 s. [in Ukrainian].
8. Ivanyshyn P. (2018). Ideolohichni dzherela heopolityky: natsiosofski aspekty. Misiia Ukrainy ta natsionalni interesy v hlobalizovanomu sviti: viziia natsionalistiv. Zbirnyk materialiv P'iatykh Banderivskykh chytan (9 liutoho 2018 r.,

m. Kyiv) [Ideological sources of geopolitics: sociosophical aspects. The mission of Ukraine and national interests in the globalized world: the vision of nationalists. Collection of materials of the Fifth Banderiv Readings (February 9, 2018, Kyiv)]. Upor. T. Boiko, B. Halaiko, Yu. Syrotiuk. Kyiv – Lviv : Nederzhavnyi analitychnyi tsentr «USSD». Vydavnytstvo «Astroliabiia». S. 46–71. [in Ukrainian].

9. Ivanyshyn P., Dmytriv I., Grzesiak J. (2021). The Concept of Cultural Nationalism in the Works of Dmytro Dontsov: Main Aspects [The Concept of Cultural Nationalism in the Works of Dmytro Dontsov: Main Aspects]. *Skhidnoevropeyskyi Istorychnyi Visnyk*. Issue 18, RR. 118–126. DOI 10.24919/2519-058X.18.226509. [in Ukrainian].

10. Kvit S. (2013). Dmytro Dontsov. Ideolohichniy portret : monohrafiia [Dmytro Dontsov. Ideological portrait: monograph]. Kyiv : Vyd-vo «Kyievo-Mohylianska akademiia». 193 s. [in Ukrainian].

11. Kvit S. (2012). Dmytro Dontsov u knyzhkakh ta unikalnykh zhandarmskykh fotohrafiiakh» [Dmytro Dontsov in books and unique gendarmerie photos]. *Istorychna pravda*. Retrieved from: <https://www.istpravda.com.ua/columns/4f31d05d77403/>. [in Ukrainian].

12. Kolkutina V. (2018). Literaturna eseika Dmytra Dontsova: natsiosofsko-hermenevtychni aspekty : avtoref. dys. doktora filoloh. nauk [Literary essay of Dmytro Dontsov: sociosophical and hermeneutic aspects: autoref. thesis doctor of philology. of science]. Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. Lviv, 2018. 42 s. [in Ukrainian].

13. Lozynskyi M., Hotsur O. (2017). Heopolitychna stratehiia Ukrainy yak zhurnalistykoznavcha naukova problema: do istoriografii pytannia [Geopolitical strategy of Ukraine as a journalistic scientific problem: to the historiography of the question]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii Zhurnalistyka*. Vypusk 42. S. 110–120. [in Ukrainian].

14. Reznikova O., Voitovskiy K. (2022). Heopolitychni aspekty vplyvu na khid viiny RF proty Ukrainy, 2022 [Geopolitical aspects of influence on the course of the war of the Russian Federation against Ukraine, 2022]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/heopolitychni-aspekty-vplyvu-na-khid-viiny-rf-proty-ukrayiny>. [in Ukrainian].

15. Svarnyk H. (1997). Do ideinoi biohrafii Dmytra Dontsova [To the ideological biography of Dmytro Dontsov]. *Ukrainski problemy*. Ch. 1, 1997. S. 146–157. Retrieved from: https://www.academia.edu/9086485/Do_ideinoi_biohrafii_Dmytra_Dontsova. [in Ukrainian].

16. Svarnyk H. (2005). Arkhivni ta rukopysni zbirky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka v Natsionalnii bibliotetsi u Varshavi: Kataloh-informator [Archive and manuscript collections of the Scientific Society named after Shevchenko in the National Library in Warsaw: Catalog-informant] / Kanadskyi instytut ukrainskykh studii v Edmontoni. *Lvivske viddilennia Instytutu ukrainskoi arkheohrafii ta dzhereloznavstva im. M.S. Hrushevskoho NAN Ukrainy. Naukove tovarystvo im. Shevchenka a Amerytsi*. [Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv]. Varshava; Lviv; Niu-Iork : «Ukrainskyi arkhiv» i Naukove tovarystvo im. Shevchenka, 352 s. [in Ukrainian].